

Dozwolony użytek edukacyjny

WIEDZA W PIGUŁCE

Na co dzień, podczas nauki w szkole, spotykasz się z wieloma różnymi utworami: podręcznikami, filmami edukacyjnymi, dziełami literackimi, artykułami i grafikami... Wszystkie je chroni prawo autorskie, które określa, jak użytkownicy mogą z nich korzystać. Edukacja jest na tyle ważną wartością, że na jej potrzeby złagodzone pewne restrykcyjne ograniczenia dotyczące wykorzystywania utworów. Prawo reguluje „**dozwolony użytek edukacyjny**”.

Na użytek edukacji można odtwarzać, odczytywać, wykonywać, pokazywać **utwory**, które **są już rozpowszechnione**. Oznacza to, że musiało dojść do jakiejś formy publikacji, aby użytek edukacyjny był dozwolony. (Wiele utworów nigdy nie zostało opublikowanych, np. te pisane „do szuflady”.)

Można również **sporządzać kopie** niewielkich utworów i fragmentów większych z nich, a także je rozdawać. Nauczyciel nie może rozpowszechniać wśród uczniów kopii dużego utworu (np. książki). Jednak uczniowie sami, na swój własny, prywatny użytek, mają prawo skserować nawet całą książkę.

Użycie danego utworu w szkole jest dozwolone pod warunkiem, że osiąga się w ten sposób „**cel dydaktyczny**” – tzn. zaznajomienie się z nim (czy uzyskanie nowych umiejętności przy jego pomocy) jest potrzebnym elementem wykształcenia uczniów. Dlatego przy organizacji wieczoru filmowego warto zwrócić uwagę, czy wybrany repertuar spełnia ten warunek.

Przepisy umożliwiają organizację w szkole przedstawień teatralnych czy akademii, na których pokazywane są dzieła nienależące do domeny publicznej. Jest również możliwe pokazywanie na lekcjach prezentacji ze zdjęciami i ilustracjami objętymi prawem autorskim. Nie można już jednak tej samej prezentacji zamieścić na stronie w Internecie, ponieważ nie tylko uczniowie mieliby do niej dostęp. Z tego samego powodu nie wolno prowadzić transmisji wspomnianych wydarzeń szkolnych. **Dozwolony użytek edukacyjny jest ograniczony do działalności w granicach placówek edukacyjnych.** Tym mianem przepisy określają: szkoły, przedszkola i uczelnie wyższe, domy młodzieży, ogniska pracy pozaszkolnej, punkty katechetyczne.

Warto również wspomnieć o tym, że dozwolony użytek edukacyjny jest w mocy pod warunkiem **braku jakichkolwiek korzyści materialnych** z wykorzystania utworu. O ile zatem wolno prezentować utwory objęte prawem autorskim, o tyle nie można płacić za ich wykonywanie (np. wynajętym aktorom czy śpiewakom).

Podczas nauki szkolnej panuje większa wolność w wykorzystywaniu cudzych utworów. Warto jednak od razu nabierać dobrych nawyków, np. wybierania materiałów udostępnionych na wolnych licencjach, tak aby po ukończeniu edukacji przypadkiem nie naruszać praw autorskich.

POMYSŁ NA LEKCJĘ

Czy wolno nam skopiować cały podręcznik pożyczony od koleżanki lub kolegi z klasy? Czy możemy urządzić pokaz filmu na szkolnym spotkaniu miłośników kina? Czy wykorzystanie czyichś zdjęć w prezentacji na lekcji jest legalne? Co wiemy o dozwolonym użytku edukacyjnym? Jak ten przepis w prawie autorskim daje nam możliwości? Na co warto zwrócić uwagę? Czy uda się stworzyć ciekawe inicjatywy, które będą mieścić się w granicach dozwolonego użytku? Uczestniczki i uczestnicy dostaną dziś odpowiedzi na te i wiele innych pytań dotyczących ważnego dla wszystkich twórców i odbiorców dozwolonego użytku

w edukacji.

Cele operacyjne

Uczestnicy i uczestniczki:

- wiedzą, czym jest dozwolony użytek edukacyjny;
- wiedzą, kto może z niego korzystać oraz jakie działania mieszczą się w jego ramach;
- potrafią wykorzystać dozwolony użytek edukacyjny w swoich inicjatywach.

Przebieg zajęć

1.

Czas: 10 min

Forma: praca indywidualna, praca grupowa, rozmowa

Pomoce: 2 duże kartki papieru, markery, **Materiał pomocniczy „Utwory i instytucje oświatowe”**

Zapowiedz, że dziś zgłębicie temat dozwolonego użytku edukacyjnego, który zgodnie z ustawą o prawie autorskim daje instytucjom oświatowym możliwość nieograniczonego korzystania z utworów w celach dydaktycznych. Najpierw musicie sobie jednak odpowiedzieć na dwa pytania: „Co to są utwory?” i „Co to są instytucje oświatowe, o których mowa w prawie?”. Zapisz te pytania na dwóch dużych kartkach i połóż je razem z markerami na środku sali. Poproś, by uczestniczki i uczestnicy zastanowili się chwilę nad odpowiedziami i zapisali przykłady, które przychodzą im do głowy. Zaproś osobę chętną do przeczytania odpowiedzi z obydwu kartek. Przedyskutujcie wspólnie, czy wszystkie są poprawne. Na koniec, jeśli to potrzebne, uzupełnij listę przykładów. (**Materiał pomocniczy „Utwory i instytucje oświatowe”**).

2.

Czas: 15 min

Forma: praca w grupach, prezentacja

Pomoce: **Karta pracy „Nasza inicjatywa”**, długopisy

Dozwolony użytek edukacyjny daje uczniom i nauczycielom ogromne możliwości wykorzystania utworów podczas lekcji, spotkań edukacyjnych, imprez oraz wielu innych inicjatyw. Muszą one jednak zawsze mieć cel dydaktyczny. Podziel uczestniczki i uczestników na 3 grupy. Poproś, by każda z grup w oparciu o **Kartę pracy „Nasza inicjatywa”** stworzyła projekt własnej inicjatywy wykorzystującej dozwolony użytek edukacyjny. Może to być konkurs, festiwal, prezentacja, wystawa czy recital. Po uzupełnieniu kart pracy, poproś reprezentantów grup o przedstawienie powstałych pomysłów.

3.

Czas: 10 min

Forma: praca w grupach, prezentacja

Pomoce: **Materiał pomocniczy „Na co zwrócić uwagę”**, tablica, kreda lub marker

Powiedzieliście już sobie, że prawo autorskie pozwala na nieograniczone korzystanie z utworów, jeśli służy to celom dydaktyki. W praktyce jednak istnieją pewne ograniczenia. Przykładowo nauczyciel może skserować i rozdać uczniom wiersz, ale już nie wolno mu tak zrobić z całą książką; uczniowie mogą zorganizować w szkole pokaz filmu, ale już nie mogą zaprosić na niego widzów z całej dzielnicy. Z czego to wynika? Zapisy w prawie autorskim przewidują szereg reguł, o których warto pamiętać, gdybyśmy pomysły na nasze inicjatywy chcieli wcielić w życie. Wypisz ich przykłady na tablicy, korzystając z tabeli 1 **Materiału pomocniczego „Na co zwrócić uwagę”**. Poproś, by każda z grup zastanowiła się, czy w ich pomysłach jest jakiś wrażliwy punkt, który mógłby zostać uznany za wymykający się spod definicji dozwolonego użytku. Zaprosz do podzielenia się efektami swojej pracy, refleksjami i propozycjami, jak można by zmodyfikować pomysł, by nikt nie mógł mu nic zarzucić.

4.

Czas: 10 min

Forma: quiz, rozmowa

Pomoce: **Materiał pomocniczy „Na co zwrócić uwagę”**, tablica, kreda lub marker

Z dozwolonego użytku możemy także korzystać w wielu innych sytuacjach, nie tylko organizując jakieś wydarzenie. Warto wiedzieć jak i kiedy. Zaprosz uczestników i uczestniczki do krótkiego quizu. Przeczytaj reguły z tabeli 2 **Materiału pomocniczego „Na co zwrócić uwagę”**. Każdorazowo daj uczestniczkom i uczestnikom możliwość odpowiedzenia, czy ich zdaniem przeczytana przez ciebie reguła jest prawdziwa czy też nie. Wydrukowane wcześniej prawdziwe reguły, zamieszczaj pod tymi już widniejącymi na tablicy. Podsumuj mówiąc, że warto pamiętać o istnieniu prawa dotyczącego dozwolonego użytku i mądrze z niego korzystać, gdy tylko tego potrzebujemy.

Ewaluacja

Czy po przeprowadzeniu zajęć ich uczestnicy i uczestniczki:

- rozumieją, czym jest dozwolony użytek edukacyjny?
- wiedzą, kto może z niego korzystać oraz jakie działania mieszczą się w jego ramach?
- potrafią wykorzystać dozwolony użytek edukacyjny w swoich inicjatywach?

Opcje dodatkowe

Jeśli masz więcej czasu, zaproponuj uczestniczkom i uczestnikom stworzenie infografiki, która prezentowałaby najważniejsze informacje dotyczące dozwolonego użytku edukacyjnego i mogła zawisnąć w sali lub na korytarzu szkolnym, by utrwalić i uporządkować wszystkie wiadomości oraz dostarczyć wiedzę uczniom, którzy nie brali udziału w zajęciach.

MATERIAŁY

- **Materiał pomocniczy „Utwory i instytucje oświatowe”**
- Karta pracy „Nasza inicjatywa”
- **Materiał pomocniczy „Na co zwrócić uwagę”**

ZADANIE DLA UCZNIA

Znajdź w Internecie 3 dowolne utwory z Otwartych Zasobów Edukacyjnych oraz 3 utwory z domeny publicznej. Możesz w tym celu skorzystać z [„Przewodnika po otwartych zasobach edukacyjnych”](#) Koalicji Otwartej Edukacji.

SŁOWNICZEK

- **dozwolony użytek**: możliwość nieodpłatnego korzystania z dzieła bez zgody posiadacza praw majątkowych. Dozwolony użytek osobisty oznacza możliwość korzystania z dzieła, jak również kopiowanie go na użytek własny lub osób bliskich. Istnieje także dozwolony użytek publiczny, z którego korzystają biblioteki, muzea, archiwa i szkoły.
- **majątkowe prawa autorskie** : prawo twórcy do korzystania z utworu i rozporządzania nim. Jest to prawo zbywalne, co oznacza, że twórca może przenieść je na inne osoby lub udzielić zezwolenia na korzystanie z utworu (za wynagrodzeniem lub bez). Trwanie majątkowych praw autorskich jest ograniczone w czasie (70 lat po śmierci autora).
- **osobiste prawa autorskie**: prawa niezbywalne chroniące więź twórcy z utworem. Jest to prawo do m.in. oznaczenia utworu swoim nazwiskiem lub pseudonimem, decydowania o tym w jaki sposób jest po raz pierwszy rozpowszechniony, wykorzystywany i jakie zmiany mogą zostać wprowadzone w jego formie lub treści. Osobiste prawa autorskie trwają wiecznie i nie można ich przekazać na rzecz innych osób.
- **utwór**: każdy przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze, ustalony w jakiejkolwiek postaci, niezależnie od wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia (art. 1 p. 1 Ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych).

CZYTELNIA

- Dozwolony użytek, [online], Wikipedia, [dostęp: 1.08.2017], Dostępny w Internecie: https://pl.wikipedia.org/wiki/Dozwolony_u%C5%BCytek.
- Dozwolony użytek edukacyjny, [online], Centrum Cyfrowe [dostęp: 1.08.2017], Dostępny w Internecie: <https://centrumcyfrowe.pl/blog/2013/09/10/dozwolony-uzytek-w-edukacji-infografika/>.

Tekst: Urszula Dobrowolska, scenariusz: Anna Walczak, konsultacja merytoryczna: Krzysztof Siewicz. Materiał pochodzi z serwisu edukacjamedialna.edu.pl prowadzonego przez Fundację Nowoczesna Polska.

Udostępniono na licencji [Creative Commons Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach 3.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/).

Źródło: <http://edukacjamedialna.edu.pl/lekcje/dozwolony-uzytek-edukacyjny/>.

Publikacja dofinansowana ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Podstawa programowa:

Informatyka, IV poziom edukacyjny

Treści nauczania

Wykorzystywanie komputera i technologii informacyjno-komunikacyjnych do rozwijania zainteresowań, opisywanie zastosowań informatyki, ocena zagrożeń i ograniczeń, aspekty społeczne rozwoju i zastosowań informatyki.

Nowa podstawa programowa:

Informatyka, liceum i technikum

Treści nauczania

postępuje zgodnie z zasadami netykiety oraz regulacjami prawnymi dotyczącymi: ochrony danych osobowych, ochrony informacji oraz prawa autorskiego i ochrony własności intelektualnej w dostępie do informacji; jest świadomy konsekwencji łamania tych zasad.

respektuje obowiązujące prawo i normy etyczne dotyczące korzystania i rozpowszechniania oprogramowania komputerowego, aplikacji cudzych i własnych oraz dokumentów elektronicznych.